

XVI.YÜZYILDA ANTALYA'DA DİNİ - SOSYAL YAPILAR VE ŞEHİRİN DEMOGRAFİK DURUMU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A Study on The Social and Religious Buildings in Antalya and The
Demographic Indications of The City

Yrd. Doç. Dr. A. Latif ARMAĞAN*

ÖZET

Bu çalışmada, Anadolu'nun önemli çıkış kapılarından biri olan Antalya'da XVI. yüzyılda yer alan dîni, sosyal ve kültürel yapılar ve bu yapıların varlıklarını sürdürebilmeleri için ayrılan vakıf gelirleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca XVI. yüzyılda şehirde yer alan mahalleler ve demografik durumları tespit edilerek şehrin tahminî nüfusu belirlenmeye çalışılmıştır.

XVI. yüzyılın ilk yarısında 1530 yılında 20 mahallenin yer aldığı şehirde, 3 cami, 16 mescit, 1 medrese, 1 muallimhane, 1 imaret ve 2 zaviye bulunmaktaydı. Şehirdeki camiler, Cami-i Atik, Cami-i Cedid ve Bali Bey camileriydi. Mescitler ise Has Balaban, Ahi Yusuf, Baba Doğan, Karatay, Makbul (Mukbil) Ağa, Limon (Liman), Cüllah Kara, Mücdeddin, İbn-i Tuzcu, Bariye (Mariya), Demirci Süleyman, Arap Reis, Çoban İsa, İskender Bey, Karataş ve Hacı Yusuf mescitleriydi. Bu tarihte şehirde yer alan diğer yapı ve kurumlar ise Mevlana Muhyiddin Medresesi, Hacı Genç Muallimhanesi, Hacı Süleyman Hatip/Mecnun Çelebi İmareti, Ahikızı ve Hacı İbrahim zaviyeleriydi. Şehirde yer alan isimleri belirtilen cami, imaret ve mescitler buldukları mahallelere isimlerini vermişlerdir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında 1588 yılında mahalle sayısının 39'a yükseldiği şehirde, cami sayısı 4'e, mescit sayısı 28'e ve muallimhane sayısı ise 2'ye yükselmiştir. Ayrıca şehirde 1 medrese, 1 imaret, 1 zaviye, 1 mektebhane yer almaktaydı.

XVI. yüzyılda Antalya'nın tahminî nüfusu yüzyılın ilk yarısında 1530 yılında 3609 iken, yüzyılın ikinci yarısında 1588'de % 33.7 oranında bir artış göstererek 4820 olmuştur. Bu dönemde Antalya, Anadolu'nun orta büyüklükteki şehirleri arasında yer almaktaydı.

* A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü öğretim üyesi.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Tahrir Defterleri, Yivli Minare, Cami, Mescit, Mahalle, XVI. Yüzyıl, Nüfus.

ABSTRACT

The present study gives detailed information -under the light of archival documents- about the outstanding nature of religious and socio-cultural buildings-as well as their *vakıf* (pious foundations) incomes- of the city of Antalya. Additionally, the analysis of the changes on the demographic indications in the city during the century under review was also discussed within the context of the study.

In the first half of the XVIth century (in 1530), the city consisted in 20 streets, 3 mosques (*Cami -i Atik*, *Cami -i Cedid*, Bali Bey), 16 small mosques (the *mescits* of Has Balaban, Ahi Yusuf, Baba Doğan, Karatay, Makbul (Mukbil) Ağa, Limon (Liman), Cüllah Kara, Müceddin, İbn-i Tuzcu, Bariye (Mariya), Demirci Süleyman, Arap Reis, Çoban İsa, İskender Bey, Karataş and Hacı Yusuf), a theological school (the *medrese* of Mevlana Muhyiddin), a school for teachers (the *muallimhane* of Hacı Genç), a public kitchen (the *imaret* of Hacı Süleyman Hatib/Mecnun Çelebi), 2 lodges of dervishes (the *zaviyes* of Ahikızı and Hacı İbrahim). The streets were named after the above indicated mosques, public kitchen and small mosques within their boundaries.

In the second half of the century, in 1588, the number of street raised to 39, that of mosque to 4, that of small mosque to 28 and that of *muallimhane* to 2. At that time, the city embraced 1 *medrese*, 1 *imaret*, 1 *zaviye* and a school for training civil servants (*mektebhane*).

The population of the city in the first half of the XVIth century, in 1530, was approximately 3609 and raised to 4827 with the %33.7 increase rate in the second half of the century, in 1588. The city of Antalya was among the Anatolian cities of average size in the century under study.

Key Words: Antalya, The Tahrir Defters, Yivli Minare, Mosque, Small Mosque, Streets, XVIth Century, Demography.

Bu çalışmada, XVI. yüzyılda Antalya'da yer alan dîni, sosyal, kültürel yapılar ve bu yapıların şehrin oluşumu ve gelişimindeki etkileri üzerinde durularak, vakıf gelirleri hakkında bilgi verilecektir. Çalışmada ayrıca, adı geçen yüzyılda şehirde yer alan mahalleler ve nüfus durumları tespit edilerek, şehrin tahminî nüfusu belirlenmeye çalışılacak ve şehir nüfusunun dîni ve sosyal durumlarına göre dağılımı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bilindiği gibi Antalya, coğrafi konumu itibarıyla Anadolu'nun güneyinde, Akdeniz'in kuzey kıyısında kendi adını alan körfezin etrafında yer almaktadır. M.Ö. 158 yılında Bergama hükümdarı II. Attalos Fladelfs (M.Ö. 159-138)

tarafından kurulan şehir, adını kurucusundan almıştır¹. Osmanlı hakimiyetine girinceye kadar şehir, Bergama, Roma, Bizans, Ceneviz, Anadolu Selçukluları, Kıbrıs ve Hamid-Oğulları'nın Antalya kolu olan Teke-Oğulları'nın hakimiyeti altında kalmıştır².

Antalya, Yıldırım Bâyezîd zamanında Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Yıldırım Bâyezîd, 1390 yılında Teke Beyi olan Osman Çelebî'nin oğlu Mustafa Bey'in elinde bulunan Antalya'ya hareket ederek şehri ele geçirmiştir³. Osman Çelebî, Ankara savaşından sonra Karaman-Oğlu II. Mehmed Bey'in de yardımını alarak Antalya'yı tekrar ele geçirebilmek için harekete geçmiş, fakat bu girişim Osman Çelebî'nin Antalya muhafızı Hamza Bey tarafından ani bir gece baskınıyla İstanos'ta öldürülmesiyle sonuçsuz kalmıştır (1423)⁴. Bu tarihten itibaren Teke-Oğulları Beyliği sona ermiştir.

Antalya, Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra Anadolu Eyaleti'ne bağlı Teke Sancağı'nın sancak merkezi olmuştur. Aynı zamanda şehir, XV. yüzyıl ortalarına kadar şehzâde sancak merkezliği de yapmıştır⁵. Yıldırım Bâyezîd tarafından alındıktan sonra Antalya, Teke-ili ile birlikte bir sancak haline getirilerek şehzâde İsa ve Mustafa Çelebilere verilmiştir⁶. XV. yüzyılın ikinci yarısında herhangi bir şehzâdenin gönderilmediği şehre, XVI. yüzyılın başında 1502'de II. Bâyezîd'in oğlu Sultan Korkud'un tayin edildiği görülmektedir⁷.

Kurulduğu dönemden itibaren ekonomik ve sosyal bakımdan önemli bir şehir olan Antalya'da, Türk hakimiyetine girdikten sonra gerek Selçuklular gerekse Teke Beyliği ve Osmanlılar zamanında cami, mescit, imaret, zaviye, medrese, muallimhane, han, hamam, çeşme, köprü gibi çok sayıda eser yaptırılmış ve bu eserlerin sürekliliği birtakım gelir kaynaklarının vakıf olarak buralara bağlanmasıyla sağlanmıştır. Bu eserlerden bir kısmı günümüze kadar gelmiş, fakat önemli bir kısmı ise gerek doğal afetler gerekse bakımsızlık v.b. gibi nedenler sonucunda ya tamamen ortadan kalkmış ya da kullanılmayacak

¹ Besim Darkot, "Antalya", *İA.*, C.I, s.459; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, çev. Adnan Pekman, İstanbul, 1993, s.195; Charles Texier, *Küçük Asya*, mütercim: Ali Suad, C.III, İstanbul, 1339-1340, s. 251.

² Antalya'nın tarihi gelişimi hakkında geniş bilgi için bkz. A. Latif Armağan, "XVI. Yüzyılda Teke Sancağı (Tapû-Tahrîr Defterlerine Göre)", Ankara, 1996, ss. 217-221 (Basılmamış Doktora Tezi); Süleyman Fikri Erten, *Antalya Livâsı Tarihi*, İstanbul, 1338-1340, ss. 27-31, 69-70; aynı yazar, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, İstanbul, 1940, ss. 25, 30-37, 80-85, 89-93; Darkot, *a.g.m.*, C.I, s.460; Hasan Moğol, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya*, Ankara, 1991, ss. 17-28.

³ Antalya'nın Osmanlı hakimiyetine geçiş tarihi hususunda muhtelif rivâyetler vardır. Bu konuda bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara, 1982, ss. 265-266.

⁴ Aynı yazar, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 1984, ss. 68-69; Ali, "Teke Emâreti", *TTEM.*, sene 14, 2 (79), s. 81; Darkot, *a.g.m.*, C.I, s.460.

⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, s. 500; aynı yazar, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Ankara, 1984, ss. 122-123.

⁶ Aynı yazar, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s.68; Ahmed Refik, "Fatih Zamanında Teke-ili", *TTEM.*, sene 14, 2(79), ss. 67, 71, 72.

⁷ Erten, *Antalya Livâsı Tarihi*, s.70; Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara, 1989, ss. 26, 30; Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, sadeleştiren: Neşet Çağatay, C.I-II, Ankara, 1987, s. 56.

derecede harap hale gelmiştir. Antalya'da bugüne ulaşan başlıca tarihî eserler arasında Yivli Minare Camii (Ulucami, XIII. yüzyıl), Ahî Yûsuf Mescidi (1249), Bali Bey Camii (XV. yüzyıl), Câmî-i Kebîr, Cumanun veya Kesik Minare Camii adlarıyla da bilinen Korkud Camii (XV.yüzyıl), Tekeli Mehmed Paşa Camii (XVII. yüzyıl), Müsellim Camii (1795), Murad Paşa Camii (1570), Şeyh Sinan Camii (XVII. yüzyıl), Karatay Medresesi (1250), Ulucami Medresesi (XIII. yüzyıl) ve Atabey Armağan Medresesi (1239) sayılabilir⁸.

Osmanlı şehir ve kasabaları fizikî, sosyal ve ekonomik bakımdan şehre merkezlik eden vakıf kuruluşlarının çevresinde gelişmiş, şehir ve kasabalardaki mahalleler çoğu zaman bu yapı ve kuruluşların etrafında teşekkül etmişlerdir.⁹ Antalya'da da gelişmenin bu şekilde olduğu, şehirdeki mahallelerin genel olarak cami, imaret ve özellikle mescitler etrafında teşekkül ettiği ve isimlerini bu yapı ve kuruluşlardan aldıkları görülmektedir. Ayrıca Selçuklu döneminde etrafı surlarla çevrili kapalı bir şehir olan Antalya, Osmanlı döneminde fizikî yönden gelişerek sur dışına doğru yayılmaya başlamıştır. Bedesten, çarşı ve pazarların sur dışında yer alması bu gelişmeyi yönlendirmiştir¹⁰.

H.732/M.1331-32 yılında Antalya'yı ziyaret eden İbni Batuta, Beylikler dönemi Antalyası hakkında önemli bilgiler vermiştir. Onun verdiği bilgilere göre, Hıristiyan tacirler, şehrin en eski yerleşikleri olan Rumlar, Yahudiler, Müslüman ahali ve yöneticiler etrafı surlarla çevrili ayrı mahallerde oturmaktaydı ve şehrin çevresi de büyük bir surla kuşatılmıştı. İbni Batuta, şehirde cuma namazı kılınan bir cami ile medrese ve zaviyenin, çok sayıda hamamın, düzenli ve geniş çarşıların bulunduğunu bildirmekteydi¹¹. İbni Batuta'nın verdiği bilgilerden bu tarihte şehir halkının, ırk ve dinlerine göre etrafı surlarla çevrili ayrı mahallerde oturdukları ve mahalleler arasındaki irtibatın surlardan açılan kapılarla sağlandığı anlaşılmaktadır.

XV. yüzyıl ortalarına ait H. Muharrem 859/ M. Ocak 1455 tarihli defterde şehirde üç mahallenin kaydına rastlanmaktadır. Söz konusu mahalleler, Ahîkızı Mescidi, Ahî Yusuf Mescidi ve Çoban Ali Mescidi mahalleleriydi¹². Bu tarihte 4 zaviye, 3 hamam, 2 medrese, 1 türbe, 1 kilise ve 100'den fazla dükkanın bulunduğu şehirde, vakıf gelirleri bulunan Hızır Bey Camii ile Ahî Yusuf, Arab Reis, Has Balaban, Müceddîn ve Limon (Liman) mescitleri yer almaktaydı¹³.

⁸ Emecen, "Antalya", *TDVİA.*, C.III, İstanbul, 1991, s.236.

⁹ Türklerde şehircilik ve vakıfların şehir hayatındaki rolü hakkında geniş bilgi için bkz.Osman Nuri Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul, 1936; aynı yazar, *Türk Şehirciliğinde İmarat Sistemi*, İstanbul, 1939; H. Ziya Ülken, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", *VD.*, IX (1971), ss.13-37.

¹⁰ Emecen, *a.g.m.*, C.III, s.234.

¹¹ İbni Batuta, *Seyahatname*, mütercim: M. Şerif, C. I, İstanbul, 1333-1335, ss. 311-312.

¹² Defterde üç mahallenin kaydedilmiş olması, defterdeki eksiklikten kaynaklanmaktadır. Bu tarihte şehirdeki mahalle sayısının daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. *Şehirdeki mahalleler* hakkında geniş bilgi için bkz. BOA. MAD., No: 14, vr.1/b - 6/a.

¹³ Aynı defter, vr. 406/a- 422/b, 427/a.

XVI. yüzyıla ait Tahrîr ve Evkaf defterlerinde de şehrin fizikî yapısı ile ilgili olarak dîni, sosyal, kültürel yapılar ve bunların vakıf gelirleri ile mahalleler ve nüfus durumlarına ilişkin önemli bilgiler yer almaktadır. Yüzyılın ilk yarısına ait H.937/M.1530-31 tarihli İcmâl Defteri'ne göre, 20 mahalleden oluşan şehirde 3 cami, 16 mescit, 1 medrese, 1 muallimhane, 1 imaret, 2 zaviye, 4 hamam ve 2 türbe bulunmaktaydı. Bu tarihte şehirdeki camiler, Câmî-i Atfık, Câmî-i Cedîd ve Bali Bey camileri idi. Mescitler ise Has Balaban, Ahî Yusuf, Baba Doğan, Karatay, Makbûl (Mukbil) Ağa, Limon (Liman), Cüllâh Kara, Müceddîn, İbn-i Tuzcu, Bariye (Mariya), Demirci Süleyman, Arab Reis, Çoban İsa, İskender Bey, Karataş ve Hacı Yusuf mescitleriydi. Camiler ve ilk 13 mescit buldukları mahallelere isimlerini vermişlerdir. Cami ve mescitler dışında şehirde yer alan diğer yapı ve kurumlar ise Mevlânâ Muhyiddîn Medresesi, Hâce Genç Muallimhanesi, Hâce Süleyman Hatib/Mecnûn Çelebî İmaretî ile Ahîkızı ve Hâce İbrahim zaviyeleriydi¹⁴. Bu eserlerin sürekliliği birtakım gelir kaynaklarının vakıf olarak buralara bağlanmasıyla sağlanabilmekteydi. Defterdeki vakıf kayıtlarına bakıldığında, şehirdeki 4 hamam dışında diğer eserlerin vakıf olarak tahsis edilen birtakım gelir kaynaklarına sahip oldukları görülmektedir. Bu tarihte şehirdeki vakıflara ait gelirlerin toplamı defterdeki yekunda 41.709 akçe olarak verilmiştir¹⁵.

XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait H.996/M.1588 tarihli Mufassal Defter'de, şehirdeki mahalle sayısının 39'a yükseldiği görülmektedir. Bu tarihte şehirde 4 cami¹⁶, çok sayıda mescit ve Hatib Süleyman/ Mecnûn Çelebî İmaretî'nin kayıtları bulunmaktadır¹⁷. Şehirde mevcut dîni, sosyal ve kültürel yapı ve kurumlar hakkında defterde yeterli miktarda kayıt bulunmamasına rağmen, yüzyılın ilk yarısına ait İcmâl Defter'de yer alan kurum ve yapıların varlıklarını sürdürdükleri döneme ait diğer arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

II. Selim dönemine (1566-1574) ait H.975/M.1567 tarihli Evkâf Defteri¹⁸ ile aynı içeriğe sahip H.1015/M.1607 tarihli Teke Evkâf Defteri'ne göre¹⁹, Antalya'da vakıf gelirleri olan 4 cami, 28 mescit, 1 imaret, 1 medrese, 1 zaviye, 2 muallimhane, 1 mektebhane ve 2 türbe yer almaktaydı. Bu eserlerden her birinin kendilerine ait vakıfları bulunuyordu.

¹⁴ BOA. TD., No: 166, ss. 575, 584, 588-589.

¹⁵ Şehirdeki vakıflara ait gelirler yaptığımız toplamda 46.769 akçe çıkmıştır. H.937/ M.1530-31 yılında şehirde yer alan yapı ve kurumların vakıf gelirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *aynı defter*, ss. 588-589.

¹⁶ Bu tarihte şehirde yer alan dördüncü cami, 1570 yılında Kuyucu Murad Paşa tarafından yaptırılmış olan Murad Paşa Camii'dir.

¹⁷ TKGM. KK., No: 107, vr.1/b-10/b, 62/2-a, 67/2-b.

¹⁸ TKGM. KK., No: 567, vr.1/b-18/b.

¹⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterler Kataloğu'nda yer alan H. Evâsıt-ı Zi'l-ka'de 1015/M. 9 Mart 1607 tarihli defter, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'ndeki defterle (TKGM. KK., No: 567) aynı içeriğe sahiptir. Bundan dolayı söz konusu defterin H.975/M. 1567 tarihli olması muhtemeldir. Defterde yer alan Antalya şehrindeki dîni-sosyal yapılar ve vakıf gelirleri için bkz. BOA. MAD., No: 617, ss. 258-273.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında H.1082/M.1671-72 yılında şehri ziyaret eden Evliyâ Çelebi, şehrin fizikî yapısı ve şehirdeki dîni, sosyal, kültürel yapılara ilişkin çok değerli bilgiler vermiştir. Onun verdiği bilgilere göre, bu tarihte şehirde 28 mahalle bulunmaktaydı. Bu mahallelerin 4'ü kale içinde, 24'ü ise kale dışında idi. Kale dışındaki mahallelerin 4'ü Rum Mahallesi idi. Şehirde 190 hane Rum oturmakta olup, hepsi Türkçe konuşuyordu. Kale içinde 3000 kadar kiremit örtülü eski ev ve 70 sokak mevcuttu. Sokaklar temiz ve kaldırımlıydı. Şehrin üç tarafı bahçelerle çevriliydi. Limana bakan şehrin evleri bağ ve bahçeli olup, her evde çardak bulunmaktaydı. Bedesteni sur dışında bulunan şehrin dışarı ile irtibatını 4 büyük kapı sağlamaktaydı. Kapılardan biri karaya, üçü ise limana açılmaktaydı. Kara tarafına açılan kapı *Şâhrâh*²⁰ denilen taşra varoş kapısıydı. Limana açılan kapılar ise Büyük Liman Kapısı, Oda Kapısı ve Gümrük Kapısı idi. Şehrin dışarıyla bağlantısını sağlayan bu kapılardan başka ayrıca, mahalleler arasında irtibatı sağlayan 22 kapı daha bulunmaktaydı. Bu kapılardan bazıları geceleri kapanır, bazılarından ise kefil gösterilmek suretiyle çıkış yapılabilirdi. Bu tarihte şehirde cuma namazı kılınan 11 cami²¹, çok sayıda mescit, 7 medrese²², 17 sıbyân mektebi, 1 dârü'l-hadîs, 1 dârü'l-kur'ân, 7 tekke²³, 1 mevlevîhane, 9 han²⁴, 8 hamam²⁵, 200'den fazla çeşme ve çok sayıda türbe ve ziyaret yerleri ile 500 dükkan bulunmaktaydı²⁶.

²⁰ Kale Kapısı da denilen bu kapı iç içe girmiş iki-üç kapı şeklindedir. XX. yüzyıl başlarına kadar varlığını sürdüren kapı daha sonraları yıkılmıştır (bkz. Erten, *Antalya Tarihi*, Antalya, 1948, s. 69).

²¹ Bu tarihte şehirdeki camiler, Kuyucu Murat Paşa tarafından yaptırılmış olan Murat Paşa Camii, kiliseden çevrilme Eski (Alaaddin) Camii, Tekeli Paşa Camii, yine kiliseden çevrilmiş olan Hünkâr Camii, Yeni Cami ya da Korkud Camii, Karadayı (Karatay) Camii, Bakıcı-zâde Camii, II. Bâyezid döneminde kubbe veziri olan Bali Paşa'nın yaptırdığı Bali Paşa Camii, Yassı Minare Camii, Sofular Camii, Şeyh Camii ve Güzergâh Camisi'dir (bkz. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, C. IX, İstanbul, 1935, ss. 288-289).

²² Evliyâ Çelebi, şehirde 7 medresenin bulunduğunu bildirmekte, fakat eserinde üç medreseden bahsetmektedir. Bu medreseler, Eski Cami'nin yanındaki Ulucami (Yivli Minare) Medresesi, Darbhane Medresesi ve Sultan Mahmud'un Nakşî Cihan Medresesi'dir (bkz. *aynu eser*, C. IX, ss. 287-288).

²³ Eserde üç tekkenin ismi geçmektedir. Bunlar, Gülşeni, Ahî Sultan Kızı ve Koyun Baba tekkeleridir (bkz. *aynu eser*, C. IX, s. 288).

²⁴ Şehirdeki hanlar, kale içinde gümrük dibindeki Bezir Hanı, Kapan Hanı, Dorvalı Hanı, Çavuş Hanı, Serçe Bani Hanı, Murat Paşa Hanı, Pirinç Hanı ve Rum Ali Hanı ile kale dışındaki Dizdar Cafer Ağa Hanı'dır (bkz. *aynu eser*, C. IX, s. 288).

²⁵ Şehirdeki hamamlar, kale içinde Çukur Hamam, Nazır Hamamı, Paşa Hamamı, Büyük Hamam ve Mevlevîhane Hamamı, kale dışında ise Bali Bey Hamamı, Çavuş Hamamı ve Şeyh Hamamı'dır (bkz. *aynu eser*, C. IX, s. 288).

²⁶ Evliyâ Çelebi'nin Antalya ile ilgili verdiği bilgiler için bkz. *aynu eser*, C. IX, ss. 285-289.

1. Şehirdeki Dîni-Sosyal Yapılar ve Vakıfları :

1.1. Cami ve Mescitler :

1.1.1. Câmî-i Atîk (Yivli Minare Camii) :

Tahrîr Defterleri'nde ve diğer arşiv kaynaklarında *Câmî-i Atîk* olarak geçen camî, Osmanlılar döneminde kale içinde Câmî-i Atîk Mahallesi'ndeydi.²⁷ Bugün Selçuk Mahallesi'nde bulunan ve Alaaddin, Yivlim, Eski veya Ulucami de denilen caminin çevresi şehrin ilk yerleşme noktalarından biridir.

I. Alaaddin Keykubâd (1219-1236) zamanında eski bir Hıristiyan yapısı bir kilisenin üzerine inşa edilmiş olan bina,²⁸ Beylikler döneminde 1373 yılında şehrin Emîr Mübârizüddîn Mehmed Bey tarafından Kıbrıslılardan geri alınmasından sonra tamir edilerek camiye çevrilmiştir. Bu durum caminin kapısındaki kitâbeden anlaşılmaktadır. Kitâbeye göre caminin mimarı Balaban Et-Tavâşî'dir.²⁹ Caminin inşası kibleye doğru değildir. Bundan dolayı mihrâbı kibleye çevrilmiştir. Caminin vaktiyle tabhane olduğu, sonradan camiye çevrildiği halk arasında söyleniyorsa da S. Fikri Erten, Selçuklular zamanında imaret olarak yapıma ihtimalini daha yüksek bulmaktadır³⁰.

Cami, Alaaddin Keykubâd (Yivli Minare, Ulucami) ve Atabey Armağan medreseleri, Zincirkıran Mehmed Bey ve Nigar Hatun türbeleri, mevlevîhane ve hamamdan oluşan Yivli Minare Külliyesi'nin en büyük yapısıdır. Biri kuzeyde diğeri batı cephesinde olmak üzere iki basık yay şeklinde kemerli kapısı bulunan caminin üst örtüsü altı kubbeli olup, bedesteni andırmaktadır³¹.

Bugün ibadete açık olan cami, mimarisinden daha çok minaresiyle ün kazanmıştır. I. Alaaddin Keykubâd tarafından yaptırılan minarenin tabanı kare biçiminde blok kesme taş olup, gövdesi tuğladan dilimli sekiz adet yarım silindirik yiv biçimindedir. Bu nedenle Yivli Minare adını almıştır. Tabanı, her yönde firuze ve lacivert renkli çinilerle "Allah" ve "Muhammed" isimleriyle süslüdür. Şerefesi taştan yapılmış olan minare, 38 metre yükseklikte olup, 90 basamaklı merdivenle çıkılmaktadır³².

²⁷ BOA. TD., No: 166, ss. 575, 588; BOA. MAD., No: 617, s. 259; TKGM. KK., No: 567, vr. 3/a-b; Erten, *Antalya Livâsı Tarihi*, s.89.

²⁸ *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler.1*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1972, s. 509.

²⁹ Caminin kitâbesi şöyledir: *Bismillahirrahmânirrahîm. Ba'de fazl-illâhi Teâlâ ve cemîli etâfîhi lemmâ hasale hasl-ullâhi Tebâreke ve Te'âlâ bi-inâyeti'l-âliye. Feteha medînete Antalya benâ ve ceddete hâzâ el-câmî'a'l-mübâreke şükran li-mevhibihî'l-meliki'l-vehhâbi'l-emîri'l-kebîr Sultânî's-sevâhîl Mübârizü'd-devle ve'd-dîn Mehmed bin Mahmud bin Yunus halled-Allâhü mülkehü El-hâdiye ve'l-işrîn min zi'l-ka'de li-seneti erba'i ve seb'ine ve seb'i-mie ve mi'mârihü Balaban Et-Tavâşî.*" Kitâbe için bkz. Ahmed Tevhid, *Antalya Kitâbelerine Dâir*, TTEM., sene 14, 6(83), s. 336; Ahmed Refik, *a.g.m.*, s. 67; Evliyâ Çelebi, *a.g.e.*, C.IX, s.287; Uzunçarşılı, *Kitâbeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamidoğulları Hakkında Malumat*, İstanbul, 1347-1927, s. 250; Ali, *a.g.m.*, s.81.

³⁰ Erten, *Antalya Livâsı Tarihi*, s.91.

³¹ *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler.1*, ss. 509-523.

³² Erten, *Antalya Livâsı Tarihi*, s. 91; Haydar Ögünlü, *Büyük Şehir Antalya*, İstanbul, 1995, s.10.

ve H.1015/M.1607⁵³ yıllarında ise caminin vakıf gelirleri 26.550 akçeye yükselmişti. Vakıf gelirleri arasında Bali Bey Hamamı'nın icâresi, kervansaray, zemîn-i dükkan ve bahçe îâreleri (ödünç verme) ile değirmenlerden elde edilen gelirler ve muhtelif kişiler tarafından nakit olarak vakfedilen akçenin ribhinden elde edilen meblağ yer almaktaydı.

1.1.6. Ahî Yusuf Mescidi:

Bugün Selçuk Mahallesi Mermerli Sokak'ta bulunan mescit, XVI. yüzyılda ismini verdiği Ahî Yusuf Mescidi Mahallesi'nde yer almaktaydı. 1249 yılında Ahî Yusuf adına yaptırılmış olan mescidin güney tarafında kale duvarlarının kalıntıları arasında Ahî Yusuf Türbesi bulunmaktadır⁵⁴. Ahi Yusuf hakkında kesin bilgi bulunmamakla birlikte, Selçuklular zamanında yaşamış ahilerden biri olduğuna şüphe yoktur. Kesme taştan yapılmış olan mescit, kare planlı olup üstü kubbe ile örtülüdür⁵⁵. Süssüz bir mihrabı olan ve 1962 yılında Vakıflarca tamir ettirilen mescit, 1992 yılında Sema Yazar adına tekrar tamir ettirilmiştir.

Mescidin vakıf gelirleri, H.937/M.1530-31 yılında dükkan, zemin-i hane, zemin icâreleri ile akçe-i muâmele gelirlerinden elde edilen 1254 akçeydi⁵⁶. H.975/M.1567 yılında 3103 akçeye yükselen mescidin vakıf gelirleri⁵⁷, H.1015/M.1607'de 2921 akçeye düşmüş olup, dükkan, hane, zemin, zemin-i dükkan, zemin-i hane icâreleri ile hane, dükkan ve bahçelerden elde edilen gelirler ve nakit olarak vakfedilen akçenin faizinden (hâsıl an ribh) oluşmaktaydı⁵⁸.

1.1.7. Karatay Mescidi:

Mescit, XVI. yüzyılda aynı isimle anılan Karatay Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Bugün yat limanı üzerinde Karadayı Sokağı'ndadır. Bu nedenle Karadayı Camii de denilmektedir. Selçuklu veziri Celâleddîn Karatay tarafından 1250 yılında yaptırılmış olan eser, bazı kaynaklarda Karatay Medresesi veya Dârü's-sülehâ olarak da geçmektedir⁵⁹.

Karatay Mescidi'nin uzunluğu 25 metre, genişliği ise 20 metre olup, gayet yüksek iki büyük kavisten ibaret olarak yapılmıştır. Bu iki kavis arasına sonradan bir duvar örülmüş ve bina iki kısma ayrılmıştır. Binanın yarısı cami olarak kabul edilmiş ve ara duvarına orta büyüklükte mermerden yapılmış ve etrafı hatlarla süslenmiş bir mihrap ilave edilmiştir. İnşa tarzından çok eski olduğu anlaşılan bina, aslında mescit olarak yaptırılmamıştır⁶⁰. Minaresi olmayan mescitten günümüze bir cümle kapısı ile mihrap kalmıştır.

⁵² TKGM. KK., No: 567, vr.3/b-4/a.

⁵³ BOA. MAD., No: 617, ss.260-261.

⁵⁴ M.Orhan Bayrak, *Türkiye Tarihi Yerler Klavuzu*, İstanbul, 1994, s. 74.

⁵⁵ "Antalya", *Yurt Ansiklopedisi*, C. II, s.864.

⁵⁶ BOA.İD., No: 166, s.588.

⁵⁷ Bu tarihte mescidin vakıf gelirleri hakkında geniş bilgi için bkz.TKGM. KK.,No: 567, vr.7/a-b.

⁵⁸ BOA. MAD., No: 617, s.265.

⁵⁹ *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, I, ss. 540-541.

⁶⁰ Erten, *Antalya Livâsı Tarihi*, ss. 54-55.

Mescidin H.937/M.1530-31 yılında muâmele-i akçe gelirlerinden oluşan 570 akçe⁶¹, H.975/M.1567⁶² ve H.1015/M.1607⁶³ yıllarında ise hane ve nakit olarak vakfedilen akçenin muâmelesinden elde edilen 660 akçe vakıf gelirleri bulunmaktaydı.

1.1.8. Hâs Balaban Mescidi:

Hâs Balaban Mescidi Mahallesi'nde bulunan mescidin kitâbesinden H.674/M.1275 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.⁶⁴ Mescidin H.937/M.1530-31 yılında hane, hamam, dükkan ve zemin icârelerinden oluşan 1867 akçe⁶⁵, H.975/M.1567⁶⁶ ve H.1015/M.1607⁶⁷ yıllarında ise Hâs Balaban Hamamı Mukâtaası, dükkan, hane, zemin, zemin-i bârhane, zemin-i dükkan, zemin-i hane ve değirmen icâreleri ile nakit olarak vakfedilen akçeden elde edilen gelirlerden oluşan 4567 akçe vakıf gelirleri bulunmaktaydı.

1.1.9. İskender Çelebî Mescidi:

Mescit, Seydi Ali oğlu İskender Çelebî tarafından yaptırılmıştır⁶⁸. Kitâbesinden H.Evâil-i Ramazan 913/M.Ocak 1508 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır⁶⁹. H. 937/M.1530-31 yılına ait Tahrîr Defteri'nde Çotayın Mescidi ile birlikte yer alan İskender Çelebî Mescidi'nin nerede bulunduğu hususunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz. H. 937/M.1530-31 yılında dükkan ve bahçe icâreleri ile muâmele-i akçe gelirlerinden oluşan 1360 akçe⁷⁰, H.975/M.1567⁷¹ ve H.1015/M.1607⁷² yıllarında ise bağ, hane ve dükkan iâreleri ile İskender Çelebî'nin nakit olarak vakfettiği akçenin muâmelesinden (ber vech-i muâmele) elde edilen 1660 akçe vakıf gelirlerine sahipti.

1.1.10. İbn-i Tuzcu Mescidi:

XVI. yüzyılda aynı ismi taşıyan mahallede yer alan mescit hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Mescit, gerek H.937/M.1530-31⁷³ gerekse H. 975/M.1567⁷⁴ ve H.1015/M.1607⁷⁵ tarihli her üç deftere göre de dükkan icâreleriyle nakit gelirlerden oluşan 130 akçe vakıf gelirlerine sahipti.

⁶¹ BOA.TD., No:166, s.588.

⁶² TKGM. KK., No:567, vr.10/b.

⁶³ BOA. MAD., No: 617, s.270.

⁶⁴ Erten, *Antalya Livâstı Tarihi*, ss. 55-56; aynı yazar, *Antalya Vilayeti Tarihi*, s.59.

⁶⁵ BOA. TD., No: 166, s.588.

⁶⁶ TKGM. KK., No: 567, vr. 5/a-b.

⁶⁷ BOA. MAD., No: 617, s. 262.

⁶⁸ Erten, *Antalya Tarihi*, s. 86.

⁶⁹ Mescidin kitâbesi için bkz.Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, s. 103.

⁷⁰ BOA. TD., No: 166, s. 588.

⁷¹ TKGM. KK., No: 567, vr. 4/b.

⁷² BOA. MAD., No: 617, s. 261.

⁷³ BOA. TD., No: 166, s. 588.

⁷⁴ TKGM. KK., No: 567, vr. 13/a.

⁷⁵ BOA. MAD., No: 617, s. 272.

1.1.11. Cüllah Mescidi:

XVI. yüzyılda Cüllah Kara Mescidi Mahallesi'nde yer alan mescidin vakıf gelirleri, H.937/M.1530-31 yılında bahçe, fırın, dükkan ve zemin icârelerinden elde edilen 6090 akçeydi⁷⁶. H.975/M.1567⁷⁷ ve H.1015/M.1607⁷⁸ yıllarında ise mescidin vakıf gelirlerinde azalma olmuş ve 1899 akçeye düşmüştür. Bu tarihlerde mescidin vakıf gelirleri, dükkan, hane, fırın, zemin-i hane, bahçe ve bağ icâreleri ile muhtelif kişiler tarafından nakit olarak vakfedilen akçeden elde edilen gelirlerden oluşmaktaydı.

1.1.12. Baba Doğan Mescidi:

Baba Doğan Mescidi Mahallesi'nde bulunan mescit, H.937/M.1530-31 yılında bahçe, fırın, hane ve dükkan icârelerinden 860 akçe,⁷⁹ H.975/M.1567⁸⁰ ve H.1015/M.1607⁸¹ yıllarında ise dükkan, hane, bahçe, zemin-i hane ve zemin-i dükkan iâre ve icâreleriyle muhtelif kişilerce nakit olarak vakfedilen akçenin muâmelesinden elde edilen 1380 akçe vakıf gelirlerine sahipti.

1.1.13. Mücdeddin Mescidi:

Bugünkü adı Barbaros Mahallesi⁸² olan ismini verdiği Mücdeddin Mescidi Mahallesi'nde yer alan mescit, H.937/M.1530-31 yılında mukâtaa, bahçe ve dükkanlardan sağlanan gelirler ile zemin-i dükkan ve bağ icârelerinden elde edilen gelirlerden oluşan 640 akçe vakıf gelirlerine sahipti⁸³. H.975/M.1567⁸⁴ ve H.1015/M.1607⁸⁵ yıllarında ise 1180 akçeye yükselen mescidin vakıf gelirleri, bahçe mukataası ve dükkan, bahçe, zemin-i dükkan, zemin-i hane iâre ve icâreleriyle nakit olarak vakfedilen akçeden elde edilen gelirlerden oluşmaktaydı.

1.1.14. Hacı Yusuf Mescidi:

Mescit, sadece H.937/M.1530-31 tarihli defterde geçmektedir. Bu tarihte mescidin vakıf geliri, bahçe mukataası ve dükkanlar ile muâmele-i akçe gelirlerinden elde edilen 1125 akçeydi⁸⁶.

1.1.15. Limon (Liman) Mescidi:

Liman civarında aynı ismi taşıyan Limon (Liman) Mescidi Mahallesi'nde yer alan mescit, H.937/M.1530-31 yılında dükkan, zemin ve hane icâreleriyle

⁷⁶ BOA. TD., No: 166, s. 588.

⁷⁷ TKGM. KK., No: 567, vr. 6/b, 7/a, 9/b-10/a.

⁷⁸ BOA. MAD., No: 617, s. 269.

⁷⁹ BOA. TD., No: 166, s. 588.

⁸⁰ TKGM. KK., No: 567, vr. 5/b-6/a.

⁸¹ BOA. MAD., No: 617, s. 263.

⁸² Erten, *Antalya Tarihi*, s. 86.

⁸³ BOA. TD., No: 166, s. 588.

⁸⁴ TKGM. KK., No: 567, vr. 7/b.

⁸⁵ BOA. MAD., No: 617, s. 266.

⁸⁶ BOA. TD., No: 166, s. 588.

muâmele-i akçe gelirlerinden oluşan 2134 akçe vakıf gelirlerine sahipti⁸⁷. H.975/M.1567⁸⁸ ve H.1015/M.1607⁸⁹ yıllarında ise mescidin vakıf gelirleri 1717 akçeye düşmüştür. Bu tarihlerde mescidin vakıf gelirleri, zemin-i dükkan, dükkan, hane, bağ, bahçe, zemin-i hane ve zemin icâreleri ile nakit olarak vakfedilen akçeden elde edilen gelirlerden oluşmaktaydı.

1.1.16. Arab Reis Mescidi:

Arab Mescidi Mahallesi'nde bulunan mescit, şehirdeki eski eserlerden biri olup yapılan tamiratlar sonucunda özelliğini kaybetmiştir. S. Fikri Erten'in verdiği listede Yüksekalan Mahallesi'nde⁹⁰ görülen mescit, bugün Balibey Mahallesi'nde yer almaktadır. Mescidin H.937/M.1530-31 yılında zemin-i bağ ve dükkan icârelerinden 512 akçe,⁹¹ H.975/M.1567⁹² ve H.1015/M.1607⁹³ yıllarında ise bozahane dükkanı ve hane iâreleriyle nakit olarak vakfedilen akçeden elde edilen gelirlerden oluşan 870 akçe vakıf gelirleri bulunmaktaydı.

1.1.17. İbn-i Bariye (Mariya) Mescidi:

Bariye (Mariya) Mescidi Mahallesi'nde bulunan mescit, H.937/M.1530-31 yılında dükkan, zemin ve zemin-i hane icâreleri ile akçe-i muâmele gelirlerinden oluşan 420 akçe,⁹⁴ H.975/M.1567⁹⁵ ve H.1015/M.1607⁹⁶ yıllarında ise dükkan ve hane icâreleri ile nakit olarak vakfedilen akçenin muâmelesinden elde edilen gelirlerden oluşan 540 akçe vakıf gelirlerine sahipti.

1.1.18. Makbul (Mukbil) Ağa Mescidi:

Kale içinde Makbul (Mukbil) Ağa Mescidi Mahallesi'nde bulunan mescidin H.937/M.1530-31 yılında dükkan ve hamam mukataasından 1300 akçe,⁹⁷ H.975/M.1567⁹⁸ ve H.1015/M.1607⁹⁹ yıllarında ise hamam mukataası ile dükkan, bahçe icâresi, hane iâresi ve nakit gelirlerden oluşan 6080 akçe vakıf gelirleri bulunmaktaydı. Günümüze kadar ulaşmayan mescidin bulunduğu yer konusunda bir bilgiye sahip değiliz.

1.1.19. İskender Bey Mescidi:

Günümüze kadar gelmeyen, XVI. yüzyılda Kale Kapısı'nda aynı isimle anılan mahallede yer alan mescit, H.937/M.1530-31 yılında dükkan icâresi, bahçe ve akçe-i muâmele gelirlerinden oluşan 980 akçe vakıf gelirlerine

⁸⁷ Aynı defter, s. 588.

⁸⁸ TKGM. KK., No: 567, vr. 6/b.

⁸⁹ BOA. MAD., No: 617, s. 264.

⁹⁰ Erten, *Antalya Tarihi*, s.86.

⁹¹ BOA. TD., No: 166, s. 588.

⁹² TKGM. KK., No: 567, vr. 5/b.

⁹³ BOA. MAD., No: 617, s. 263.

⁹⁴ BOA. TD., No: 166, s. 588.

⁹⁵ TKGM. KK., No: 567, vr. 6/a.

⁹⁶ BOA. MAD., No: 617, s. 263.

⁹⁷ BOA. TD., No: 166, s. 588.

⁹⁸ TKGM. KK., No: 567, vr. 5/a.

⁹⁹ BOA. MAD., No: 617, s. 262.

sahipti¹⁰⁰. Mescidin vakıf gelirleri, H.975/M.1567¹⁰¹ ve H.1015/M.1607¹⁰² tarihli Vakıf defterlerinde de yine 980 akçe olarak görülmektedir. Bu tarihlerde mescidin vakıf gelirleri, hurma bahçesi mahsulü, bahçe, dükkan, zemin-i bahçe icâreleri ve nakit olarak vakfedilen akçeden elde edilen gelirlerden oluşmaktaydı.

1.1.20. Demirci Süleyman Mescidi:

Günümüze kadar gelmeyen mescidin bugünkü Balibey Mahallesi'nde bulunduğu tahmin edilmektedir. XVI. yüzyılda Demirci Süleyman Mescidi Mahallesi'nde yer alan mescidin vakıf gelirleri, H.937/M.1530-31 yılında zemin-i dükkan, hane ve bahçe icârelerinden elde edilen 250 akçe idi¹⁰³. H.975/M.1567¹⁰⁴ ve H.1015/M.1607 yıllarında ise hane, bahçe, zemin-i dükkan, zemin-i bahçe ve zemin-i hane iâreleri ile çeşitli kişilerce nakit olarak vakfedilen akçeden elde edilen gelirlerden oluşan 1440 akçe mescidin vakıf gelirleri arasında yer almaktaydı¹⁰⁵.

1.1.21. Karataş Mescidi:

Sadece H.937/M.1530-31 tarihli defterde yer alan mescidin bu tarihteki vakıf geliri, zemin-i hane, hane ve bahçe icârelerinden elde edilen 182 akçe idi¹⁰⁶.

Bilgi verdiğimiz cami ve mescitler dışında XVI. yüzyılda şehirde, Âsitâne-i Saadet'te Kapı Ağası olan Cafer Bey'in yaptırmış olduğu cami¹⁰⁷ ile Ahıkızı, Sağrıçı Ali, Penbeci Mustafa, Hasan/Taşalan, İğdirli Hasan, Bâb-ı Kal'a, Ali Reis, Karapaşa, İmecikli Hamza, Arab/Seftâvî, Alaüddin Halife, Kızılharım, Hacı İlyas, Hacı Mahmud, Halvet (?) ve Hoca Nebi mescitleri bulunmaktaydı¹⁰⁸. Daha sonraki yüzyıllarda şehirde inşa edilen camilerden Tekeli Mehmed Paşa¹⁰⁹, Müsellim¹¹⁰ ve Şeyh Sinan¹¹¹ camileri günümüzde de varlıklarını sürdürmektedir.

1.2. Zaviyeler:

Osmanlı toplum hayatında zaviyelerin yeri ve önemi büyüktür. Zaviyeler, Anadolu şehirlerindeki birçok mahalleye isimlerini vermişlerdir. Ayrıca kırsal

¹⁰⁰ BOA. TD., No: 166, s. 588.

¹⁰¹ TKGM. KK., No: 567, vr.13/b.

¹⁰² BOA. MAD., No: 617, s. 273.

¹⁰³ BOA. TD., No: 166, s. 588.

¹⁰⁴ TKGM. KK., No: 567, vr. 9/a.

¹⁰⁵ BOA. MAD., No: 617, ss. 267-268.

¹⁰⁶ BOA. TD., No:166, s. 588.

¹⁰⁷ BOA. MD., C. 36, s. 179/489 (H.15 Safer 987/M.13 Nisan 1579).

¹⁰⁸ Mescitlerin vakıf gelirleri için bkz. BOA. TD., No: 166, s. 588; TKGM. KK., No: 567, vr. 2/a-b, 4/b, 5/a-b, 7/b, 8/b, 9/a-b, 10/b, 14/a; BOA. MAD., No: 617, ss. 261, 262, 264, 265, 267, 268, 271.

¹⁰⁹ Cami hakkında geniş bilgi için bkz. Erten, *Antalya Livâsı Tarihi*, ss. 99-100; aynı yazar, *Antalya Tarihi*, s.85.

¹¹⁰ Cami hakkında bilgi için bkz. *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski eserler*, I, ss.532-535.

¹¹¹ Cami hakkında bilgi için bkz. *aynı eser*, ss. 530-532.

kesimde de çok sayıda zaviyenin kurulduğu görülmektedir. *Âyende ve revendeye* yani gelip geçenlere hizmet veren, yolcu ve konuklara yiyecek ve yatacak yer sağlayan kuruluşlar olan zaviyeler, buldukları yerleşme yerinin çekirdeğini oluşturmuşlardır¹¹².

XIV. yüzyılda Antalya'da bulunan zaviye hakkında en eski bilgileri İbni Batuta'dan almaktayız. İbni Batuta, zaviye hakkında çok değerli bilgiler vermiştir¹¹³. H.937/M.1530-31 tahririnde Antalya şehrinde 2 şeyh-i zaviye, H.975/M.1567 tahririnde ise 1 şeyh-i zaviye ve 1 zaviyedâr kaydedilmiştir. Bunlar şehir merkezinde yer alan zaviyelerde görev yapmaktaydılar. XVI. yüzyılda şehirde 2 zaviye bulunmaktaydı.

1.2.1. Ahkızı Zaviyesi:

XVI. yüzyılda Ahkızı Mescidi Mahallesi'nde yer alan zaviye, bugün Selçuk Mahallesi'nde aynı isimle anılan mescidin yanında bulunmaktaydı. 1958 yılında Vakıflar tarafından tamir ettirilen Ahkızı Mescidi ve türbesi günümüze kadar gelmiştir¹¹⁴. Teke Beyliği döneminde yaptırılan zaviyenin vakıf gelirleri, gerek H.937/M.1530-1531 tarihli İcmâl Defter'de¹¹⁵ gerekse H.975/M.1567¹¹⁶ ve H.1015/M.1607¹¹⁷ tarihli Vakıf defterlerinde 4360 akçe olarak görülmektedir. Zaviyenin vakıf gelirleri arasında şehirdeki bir kıt'a başhane mukataası, muhtelif hane, zemin, bağ, zemin-i hane, bahçe ve dükkanların icâreleri ile resm gelirleri yer almaktaydı.

1.2.2. Hâce İbrahim Zaviyesi:

XVI. yüzyılda şehirde yer alan zaviyenin vakıf gelirleri hakkında yüzyılın ilk yarısına ait İcmâl Defter'de kayıt bulunmaktadır. Buna göre H.937/M.1530-31 yılında zaviyenin vakıf gelirleri, bahçe, dükkan, zemin, zemin-i hane ve değirmen icârelerinden elde edilen 1480 akçe idi¹¹⁸. H.975/M.1567 tahririnde ise geliri yine aynı kalemlerden oluşan zaviyenin hasılı kaydedilmemiştir¹¹⁹.

1.3. Medrese, Mektep ve Muallimhaneler:

XVI. yüzyılda Antalya'da 1 medrese, 1 mektep ve 2 muallimhane yer almaktaydı.

¹¹² Zeki Arkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir, 1988, ss. 134-135.

¹¹³ Zâviye hakkında bilgi için bkz. İbni Batuta, *a.g.e.*, C. I, ss. 313-314.

¹¹⁴ Hüseyin Çimrin, *Antalya Tarihi ve Turistik Rehberi*, İstanbul, 1982, s. 65; Erten, *Antalya Tarihi*, s. 86.

¹¹⁵ BOA. TD., No: 166, s. 588.

¹¹⁶ TKGM. KK., No:567, vr. 2/b.

¹¹⁷ BOA. MAD., No: 617, ss. 258-259.

¹¹⁸ BOA. TD., No: 166, s. 588; zaviye hakkında ayrıca bkz. BOA. MAD., No:102, vr. 19/b.

¹¹⁹ TKGM. KK., No: 567, vr.20/a.

sonra buraya defnedildiği rivâyet edilmektedir. Türbenin kapısındaki mermer taş üzerinde iki satırdan oluşan kitâbesi bulunmaktadır¹³⁶.

Türbe içinde üç sanduka bulunmakta, bazı kayıtlara göre sandukaların Selçuklu çinileri ile kaplı olduğu bilinmekte ise de, bugün sandukaların çinileri dökülmüştür¹³⁷. Türbenin mimarının Yivli Minare Camii'ni de tamir eden Balaban Et-Tavâşi olduğu sanılmaktadır¹³⁸. Türbe, 1954 yılında restore edilmiştir¹³⁹.

Türbenin vakıf gelirleri, gerek H.937/M.1530-31 tarihli İcmâl Defter'de¹⁴⁰ gerekse H.975/M.1567¹⁴¹ ve H.1015/M.1607¹⁴² tarihli Vakıf defterlerinde 2170 akçe olup, hamam ve değirmen mukâataları, zemin ve dükkan icâreleri ile bağ hasılından teşekkül etmekteydi.

1.5.2. Şeyh Şücaeddin Türbesi:

Bugün Çaybaşı Mahallesi'nde bulunan türbe, kitâbesine göre H.636/M.1238 yılında yapılmıştır. Türbenin etrafında birtakım binaların bulunduğu ve buranın bir tekke olduğu bilinmekte ise de, bugün diğer yapıların sadece temel kalıntıları ile türbe kalmıştır. Kitâbesinde de eser imaret ve türbe olarak geçmektedir¹⁴³.

Türbe, II. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında yaşamış bir ahi şeyhi olan Şeyh Şücaeddin'e aittir¹⁴⁴. Muntazam kare planlı küçük bir yapı olan türbenin üst yapısı bugün mescit olarak kullanılmakta, türbe ise cenazelik kısmında kalmaktadır. Tamamı kesme taştan yapılmış olan eserin yarısına kadar olan duvarları orijinal olup, yarıdan yukarısı ise 1969 yılında yapılan tamiratla alt kısma uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Kuzey cephedeki kemerli küçük giriş kapısının önünde bugünkü zeminden daha aşağıda dokuz basamaklı merdivenle inilen bir sahanlık kısmını takiben ikinci defa beş basamaklı merdivenle türbenin cenâzelik kısmına inilmektedir. Sivri beşik tonozlu tavanın güneyinde mazgal şeklinde bir havalandırma deliği açılmıştır. Mescit olarak kullanılan üst yapının giriş cephesinde kapının her iki tarafında iki adet sivri kemerli niş yer almakta ve bunlardan sol niş içinde beş satır halinde kitâbe

¹³⁶ Kitâbe şöyledir: "Küllî şey'in hâlikin illâ veçehû. Emere bi-inşâ'i hâzihi'l-kubbei's-şerifeti'l-emirü'l-kebir. Mürebbiyü'l-ulemâ ve'l-fukarâ. Mübârizü'd-devle ve'd-dünyâ ve'd-dîn Mehmed bin Mahmud bin Yunus halledede mülkehü ve beriyetehü. Eşraku'l-merhümü'l-ma'sûm emir-zâde Ali Nurullah darihahü. Evâhir-i Şa'bân sene tis'a seb'in ve seb'a-mie" (bkz. Ahmed Tevhid, a.g.m., s.337).

¹³⁷ Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler, I, s. 520.

¹³⁸ "Antalya", Yurt Ansiklopedisi, C. II, s. 866.

¹³⁹ Bayrak, a.g.e., s. 78.

¹⁴⁰ BOA. TD., No: 166, s. 588.

¹⁴¹ TKGM. KK., No: 567, vr. 10/b.

¹⁴² BOA. MAD., No: 617, s. 270.

¹⁴³ Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler, I, s. 552.

¹⁴⁴ Erten, Antalya Vilâyeti Tarihi, s. 62.

bulunmaktadır¹⁴⁵. İncelediğimiz döneme ait arşiv kaynaklarında türbe ve vakıfları hakkında herhangi bir kayda rastlanılmamıştır.

1.5.3. Nigar Hatun Türbesi:

Yivli Minare Camii ile mevlevihane arasındaki terasta bulunan türbenin, H. Ramazan 908/M.Şubat 1503 tarihinde vefat eden Sultan Korkud'un annesi Abdullah kızı Nigar Hatun'a ait olduğu kitâbesinden anlaşılmaktadır¹⁴⁶.

Türbe, altıgen planlı olup, su basmanı kısmının üzeri yontma taştan ve taşlar arası derzli olarak yapılmıştır. 1961 yılında yapılan tamirat sırasında duvarları tamamen yenilenmiş olan eserin eski durumunun ne şekilde olduğu bilinmemektedir¹⁴⁷. Döneme ait arşiv kaynaklarında türbeye ilişkin herhangi bir kayda rastlanılmamıştır.

1.5.4. Ahi Yusuf Türbesi:

Türbe, Osmanlılar zamanında Ahi Yusuf Mescidi Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Bugün Selçuk Mahallesi Mermerli Sokak'ta bulunan ve 1249 yılında Ahi Yusuf adına yaptırılmış olan mescidin güneyinde kale duvarlarının kalıntıları arasında yer almaktadır¹⁴⁸. İki kat halindeki türbenin üst katına açılan blok taşlardan yapılmış profilli kemer, ilk anda dikkati çekmektedir.¹⁴⁹ Ahi Yusuf'un Selçuklular zamanında yaşamış bir ahi şeyhi olduğu sanılmaktadır. Türbe hakkında döneme ait arşiv kaynaklarında herhangi bir kayda rastlanılmamıştır.

1.5.5. İbrahim Edhem Mezarı:

İlk defa H.937/M.1530-31 tahririnde “*Mezar-ı İbrahim Edhem*” diye geçen mezar hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Mezar, gerek H.937/M.1530-31 yılına ait İcmâl Defteri'ne¹⁵⁰ gerekse H.975/M.1567¹⁵¹ ve H.1015/M.1607¹⁵² yıllarına ait Vakıf defterlerine göre yanındaki harım ve bağ hâsılından elde edilen 30 akçe vakıf gelirine sahipti.

Şehirde Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait eserlerden başka, daha eski dönemlere ait antik eserler de bulunmaktaydı. Bunlar arasında günümüze kadar da gelen Bergamalılar tarafından bir deniz feneri olarak yaptırıldığı sanılan Hıdırlık Kulesi ile M.S.130 yılında Romalılar zamanında bir zafer takı olarak yaptırılan Hadrianus Kapısı (Üç kapılar) en ünlüleri idi¹⁵³.

¹⁴⁵ *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, I, ss.552-554; kitâbe için ayrıca bkz. Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, s. 59.

¹⁴⁶ Kitâbe için bkz. Ahmed Tevhid, *a.g.m.*, s. 338.

¹⁴⁷ *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, I, ss. 522-523.

¹⁴⁸ Bayrak, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁴⁹ *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, I, s. 526.

¹⁵⁰ BOA. TD., No: 166, s. 589.

¹⁵¹ TKGM. KK., No: 567, vr. 13/b.

¹⁵² BOA. MAD., No: 617, s. 273.

¹⁵³ Öğünlü, *a.g.e.*, ss. 9-10; *ATSO. Ekonomik Rapor*, 1993, s. 4.

2. Şehrin Mahalleleri ve Nüfus Durumu:

XVI. yüzyılın ilk yarısında H.937/M.1530-31 yılında şehirde 20 mahalle bulunmaktaydı. Mahallelerden 3'ü cami, 16'sı mescit ve 1'i ise imareten isimlerini almıştır. Şehirdeki gayr-i Müslim nüfusun kendilerine ait mahalleleri yoktur. Müslüman ahali ile karışık olarak yaşayan Hıristiyan ve Yahudiler deftere Cemâ't-i Gebrân ve Cemâ't-i Yahudiyân şeklinde kaydedilmişlerdir¹⁵⁴.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında H.996/M. 1588 yılında şehirdeki mahalle sayısı 39'a yükselmiştir.¹⁵⁵ Yüzyılın ilk yarısındaki Mescid-i Subaşı Ali Mahallesi dışındaki 19 mahalle ile 2 gayr-i Müslim cemaat, bu tarihte de şehirde yer almaktaydı. Bu mahallelere ilaveten 1588 yılına gelindiğinde şehirde 20 mahallenin daha kurulduğu görülmektedir. Bu tarihte şehirdeki mahallelerden 3'ü cami, 34'ü mescit, 1'i imaret ve 1'i ise şahıstan isimlerini almıştır. H.996/M.1588 tarihli Mufassal Defter'de Mahalle-i Bariye (Mariya) ve Mahalle-i Mahmud Reis olarak geçen mahalleler, yüzyılın ilk yarısına ait İcmâl Defter'de Mahalle-i Mescid-i Bariye (Mariya) ve Mahalle-i Mescid-i Reis şeklinde geçtiklerinden, Mufassal Deftere göre de bu iki mahallenin isimlerini aynı ismi taşıyan mescitlerden aldıklarını kabul etmek gerekir. H.996/M.1588 yılında da yüzyılın ilk yarısında olduğu gibi, şehirdeki gayr-i Müslim nüfusun kendilerine ait mahallelerde oturmadıkları görülmektedir. Bu tarihte şehirde Cemâ't-i Gebrân şeklinde ifade edilen iki Hıristiyan ve Cemâ't-i Yahudiyân olarak ifade edilen bir Yahudi Cemaati yaşamaktaydı¹⁵⁶.

H.937/M.1530-31 tarihli İcmâl¹⁵⁷ ve H.996/M.1588 tarihli Mufassal¹⁵⁸ defterlere göre XVI. yüzyılda Antalya Şehri'ndeki mahallelerin nüfus durumları şöyle idi:

Tablo I: Antalya Şehri'nin Mahalleleri ve Nüfus Durumları:

Mahalle Adı	Tahminen Bugünkü Yerleri	H. 937/M. 1530-1531				H.996/M.1588		AÇIKLAMALAR
		Hane	Müc.	Kara	Muaf	Nefer	Hane	
Cami-i Atik	Selçuk	24	4	-	8	42	23	1530-31'de 1 müezzin, 3 sipahi, 2 muaf ve 2 dâi-i padişah, 1588'de ise 1 imam, 1 müezzin, 1 mütevellî ve 2 hisar timarından mazul nefer vardır.
Mescid-i Karatay	Selçuk	13	-	-	2	13	8	1530-31'de 1 imam ve 1 müezzin, 1588'de ise 1 imam ve 1 dâi-i padişah vardır.
Mescid-i Makbul (Mukbil) Ağa	Barbaros	71	2	-	6	62	46	1530-31'de 1 müezzin, 1 muhassıl, 1 sipahi ve 3 merd-i hisar, 1588'de ise 1 imam, 1 müezzin, 1 şehir kehdüdası, 2 mütevellî, 2 sipahi-zâde ve hisar gediğinden mazul 1 nefer vardır.
Mescid-i Müceddedîn	Barbaros	16	4	-	4	28	15	1530-31'de 1 imam, 1 muhassıl, 1 cüzhân ve 1 dâi-i padişah, 1588'de ise 1 imam, 1 şeyh-i zâviye, 1 dâi-i padişah ve hisar gediğinden mazul 1 nefer vardır.
Mescid-i Hâs Balaban	Tuzcular	34	4	-	2	72	42	1530-31'de 2 meremmetci, 1588'de ise 2 imam, 1 müezzin, 1 muhassıl, 1 dâi-i padişah, 1 kadî-zâde ve hisar gediğinden

¹⁵⁴ BOA. TD., No: 166, s. 575.

¹⁵⁵ TKGM. KK., No: 107, vr. 1/b-10/b.

¹⁵⁶ Aynı defter, vr. 10/b-12/a.

¹⁵⁷ BOA. TD., No: 166, s. 575.

¹⁵⁸ TKGM. KK., No: 107, vr. 1/b-12/a.

XVI. YÜZYILDA ANTALYA'DA DİNİ - SOSYAL YAPILAR VE ŞEHRİN DEMOGRAFİK 27 DURUMU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Mescid-i Ahî Yusuf	Selçuk	51	5	-	3	44	20	ma'zûl 2 nefer vardır.
İmaret-i Mecnûn Çelebi/Hatib Süleyman	Barbaros	14	1	-	2	51	21	1530-31'de 2 imam, 1 merd-i hisar, 1588'de ise 1 imam ve 1 müezzin vardır.
Câmi-i Cedid	Kılıçarslan	32	4	-	2	42	25	1530-31'de 1 sipâhi ve 1 meremmetçi, 1588'de ise 1 imam, 1 müezzin, 2 sipâhi-zâde, 1 âl-i resûl, ve hisar gediğinden mazûl 7 nefer vardır.
Mescid-i Cüllâh Kara	Kızıltoprak	18	-	-	2	24	13	1530-31'de 1 şeyh-i zâviye ve 1 sarraf, 1588'de ise 1 imam ve 1 ehl-i berât vardır.
Mescid-i Limon (Liman)	Liman	11	-	-	1	7	3	1530-31'de 1 muaf, 1588'de ise 1 imam vardır.
Mescid-i Babadoğan	Tahıl Pazarı	20	2	-	5	35	16	1530-31'de 1 mütevellî, 1 sipâhi, 2 muaf ve 1 neccâr, 1588'de ise 1 imam, 1 zâviyedar, 1 dâfi-padişah ve hisar gediğinden mazûl 5 nefer vardır.
Mescid-i Bariye (Mariya)	-	8	-	-	1	13	5	1530-31'de 1 müezzin, 1588'de ise 1 imam, 1 müezzin ve 1 kavyum vardır.
Mescid-i Tuzcu	Tuzcular	26	3	-	2	17	13	1530-31'de 1 hatib ve 1 hâfiz vardır.
Mescid-i Ahkızı	Selçuk	25	-	-	5	44	9	1530-31'de 1 şeyh-i zâviye, 2 câfî, 1 merd-i hisar ve 1 ma'lûl, 1588'de ise 1 liman reisi, 1 imam ve hisar gediğinden mazûl 1 nefer vardır.
Mescid-i Subaşı Ali	-	10	-	-	1	-	-	1530-31'de 1 mütevellî vardır.
Mescid-i Reis /Mahmud Reis	-	11	-	-	-	17	12	1588'de 1 mütevellî vardır.
Mescid-i Kara Paşa/Elmalu	Elmalı	24	1	-	1	38	22	1530-31'de 1 imam, 1588'de ise 2 imam, 1 müezzin, 1 dâfi-padişah ve 1 âl-i resûl vardır.
Mescid-i Demirci Süleyman	Balibey	29	1	-	4	39	20	1530-31'de 1 hatib, 1 imam, 1 hâfiz, 1 muaf, 1588'de ise 1 dâfi-padişah ve 1 muhassıl vardır.
Câmi-i Bâli Bey	Balibey	23	2	1	2	25	12	1530-31'de 1 müezzin ve 1 sipâhi, 1588'de ise 2 imam ve 1 müezzin vardır.
Mescid-i Hacı İlyas	-	14	1	-	1	29	18	Her iki tarihte de 1'er imam vardır.
Mescid-i Kara Ayvaz	-	-	-	-	-	24	11	1 imam ve hisar gediğinden ma'zûl 1 nefer vardır.
Mescid-i Mehmed Çelebi v.Musâ	Alan	-	-	-	-	18	9	1 imam ve hisar gediğinden ma'zûl 1 nefer vardır.
Mescid-i Şehrûz Hatun	-	-	-	-	-	17	8	1 imam, 1 müezzin, 1 muhassıl, 1 mütevellî ve hisar gediğinden ma'zûl 1 nefer vardır.
Mescid-i Hasan /Tasalan	Demircikara	-	-	-	-	13	7	1 imam, 1 müezzin ve 1 ma'lûl vardır.
Mescid-i Abdülkerim	-	-	-	-	-	25	17	1 müderris ve hisar gediğinden ma'zûl 2 nefer vardır.
Mescid-i İmeciikli	-	-	-	-	-	11	8	1 hatib ve hisar gediğinden ma'zûl 1 nefer vardır.
Mescid-i Seftâvî	-	-	-	-	-	12	6	1 imam ve hisar gediğinden ma'zûl 1 nefer vardır.
Mescid-i İskender	Kale kapısı	-	-	-	-	17	8	1 imam, 1 müezzin ve hisar gediğinden ma'zûl 1 nefer vardır.
Mescid-i Arab	Balibey	-	-	-	-	61	26	1 imam 1 dâfi-padişah, 2 sipâhi-zâde, 3 âl-i resûl, 1 sahib-i timâr ve hisar gediğinden ma'zûl 1 nefer vardır.
Mescid-i Şuca' Halife	Çaybaşı	-	-	-	-	10	7	1 imam vardır.
Kassâb Kici Bâli	Tahıl pazarı	-	-	-	-	41	21	-
Mescid-i Bâli Halife/Kızıl harım	Kızıltoprak	-	-	-	-	21	9	1 imam, 1 müezzin ve 1 merd-i kale vardır.
Mescid-i Hacı Durmuş	-	-	-	-	-	12	4	1 imam vardır.
Mescid-i Aşık Doğan	Tahıl pazarı	-	-	-	-	9	7	-
Mescid-i Sağırıcı Ali	Tahıl pazarı	-	-	-	-	12	8	1 imam vardır.
Mescid-i Takyeci Mustafa /Eşeklü	Yüksekalan	-	-	-	-	33	16	1 imam ve 1 müezzin vardır.
Mescid-i Zorbalu	-	-	-	-	-	6	3	-
Mescid-i Hızır Sofu	Kızıltoprak	-	-	-	-	12	7	-
Mescid-i İğdirli Hasan	Yüksekalan	-	-	-	-	13	8	-

Mescid-i Kavakveri	Tahilpazarı	-	-	-	-	7	3	-
Cemâat-ı Gebrân ¹⁵⁹	-	96	10	1	-	121	79	1588'de 1 topçu-i kale, 1 topçu-i sâbık, 1 necâr ve 1 gâib vardır.
Cemâat-ı Yahudiyan	-	18	2	-	-	9	4	-
Cemâat-ı Gebrân ¹⁶⁰	-	-	-	-	-	78	54	1 nefer kethüdâ-ı gebrândır. 1 nefer Ağlasun'dan, 1 nefer Sakız'dan, 4 nefer Rumeli'den, 1 nefer Karadeniz'den ve 1 nefer Midilli'den gelmiştir.
TOPLAM: 1530-31'de: 20 mahalle, 2 cemaat 1588'de: 39 mahalle, 3 cemaat		588 ¹⁶¹	46 ¹⁶² (47)	2	54 ¹⁶³ (64)	1224	673	

*Mahallelerin bugünkü yerleri S.Fikri Erten'in tespit ettiği listeden alınmıştır. (bkz. *Antalya Tarihi*, ss. 85-86).

Tablodan da anlaşılacağı üzere, H.937/M.1530-31'de 20 olan şehirdeki mahalle sayısı, H.996/M.1588'de 39'a yükselmiştir. Mescid-i Subaşı Ali adlı mahalle, H.996/M.1588'de ortadan kalkmış veya diğer mahallelere dahil edilmiş olabilir. H.937/M.1530-31 yılında şehirdeki bütün mahallelerin tek ismi olduğu halde, H.996/M.1588'de 5 mahallenin çift isimle anıldığı görülmektedir. H.937/M.1530-31'de şehrin nüfus bakımından en kalabalık mahallesi Mescid-i Makbul (Mukbil) Ağa Mahallesi, nüfusu en az olan mahalle ise Mescid-i Bariye (Mariya) Mahallesi'dir. H.996/M.1588 yılında ise en kalabalık mahalle Mescid-i Hâs Balaban Mahallesi olup, bu tarihte şehirdeki en az nüfusa sahip mahalle Mescid-i Zorbalı Mahallesi'dir.

Daha önce de ifade edildiği üzere, her iki tarihte de şehirde mevcut olan mahalleler, biri dışında isimlerini mahallelerinde bulunan cami, mescit veya

¹⁵⁹ H.937/M.1530-31 yılında 96'sı hane, 10'u mücerred ve 1'i kara olmak üzere toplam 107 nefer, H.996/M. 1588'de ise 79'u hane olmak üzere toplam 121 nefer olan Hıristiyan Cemâat, eskiden beri Antalya Kalesi'nde hizmette bulunmaları karşılığında harac, ispençe, avârız-i divâniyye ve tekâlif-i örfiyyeden muaf tutulmuşlardır. Mezkûr cemâate bu konuda dizdârdan başka kimse karışamazdı. Ayrıca 1588 yılında kale nöbetçiliği hizmetini kabul etmeyen 121 nefer dışındaki 10 nefer de haraca kaydedilmiştir. 1588 tarihli Mufassal Defter'de bu durum şöyle ifade edilmiştir: "Mezkûrân zımmîler kadimden Kal'a-i Antalya muhâfazası hizmetin idüb mukâbelesinde harâcdan, ispençeden ve avârız-i divâniyye ve tekâlif-i örfiyye'den muaf ve müsellemler olup ve mezkûr cemâate bu bâbda dizdârdan gayri kimesne hükm etmeye deyü Defter-i Atik'de mukayyed yine kemâ-kân mukarrer. Cemâat-i mezbûreden on nefer hane nevbetçilik taleb etmeyüb harâca rızâ virüb ve Defter-i Atik'de mezkûrlar 107 nefer olub hâliyyâ zikr olunan on haneden ma'adâ 121 nefer olub kethüdâları ve papastarı biz bu mikdâr ile muhâfaza-i kal'a hizmetin uhdemize aluruz didükleri ecilden zikr olunan on hane harâca kaydolunub mezkûrlar kadimden idegeldikleri üzere Defter-i Cedîde nevbetçi kayd olundular" (bkz. TKGM. KK., No: 107, vr. 11/a-b).

¹⁶⁰ H.996/M.1588 tarihli Mufassal Defter'de kayıtlı 54'ü hane olmak üzere 78 neferden oluşan Hıristiyan Cemâat, Antalya Kalesi'nde nöbetçilik hizmetinde bulunmaktaydılar (bkz. *aynı defter*, vr. 11/b).

¹⁶¹ H.937/M.1530-31 tarihli İcmâl Defter'de kayıtlı 588 hanenin 474'ü Müslüman, 96'sı Hıristiyan ve 18'i ise Yahudi'dir (bkz. BOA. TD., No: 166, s. 575).

¹⁶² H.937/M.1530-31 tarihli İcmâl Defter'de Müslüman mücerredlerin toplam sayısı mahallelerin sonundaki yekunda 35 olarak kaydedildiği halde mahallelerdeki mücerredler tek tek sayıldığında 34 çıkmıştır. Bundan dolayı defterde 47 nefer olarak kaydedilen şehirdeki toplam mücerred sayısı bizim yaptığımız toplamda 46 çıkmıştır (bkz. *aynı defter*, s. 575).

¹⁶³ Defterin yekun kısmında 16 imam ve 3 hatib kaydedildiği halde şehrin mahallelerindeki imam ve hatibler tek tek sayıldığında 7 imam ve 2 hatib çıkmıştır. Bundan dolayı şehirdeki muafklar defterdeki yekuna göre 64, bizim yaptığımız toplamda ise 54 nefer olarak görülmektedir (bkz. *aynı defter*, s. 575).

imareten almışlardır. Şehrin en eski mahallesi olan Câmi-i Atik Mahallesi, I. Alaaddin Keykubâd zamanında yaptırılmış olan ve bugün Yivli Minare Camii olarak bilinen Câmi-i Atfık'den, Mescid-i Karatay Mahallesi 1250 yılında Selçuklu veziri Celâleddin Karatay tarafından yaptırılmış olan mescidden, Mescid-i Ahi Yusuf Mahallesi 1249 yılında Ahi Yusuf adına yaptırılmış mescidden, Mescid-i Has Balaban Mahallesi 1275 yılında yaptırıldığı anlaşılan mescidden ve İmaret-i Mecnûn Çelebi/Hatib Süleyman Mahallesi ise aynı ismi taşıyan imareten isimlerini almışlardır. Şehirde mevcut mahallelerden sadece biri ismini şahıstan almıştır. Bu da H.996/M.1588 tarihli Mufassal Defter'de yer alan Mahalle-i Kassâb Kiçi Bâli'dir¹⁶⁴.

XVI. yüzyılda şehirde sakin Hıristiyan ve Yahudiler, Müslümanlarla karışık olarak aynı mahallelerde oturlardı. Bu nedenle şehirdeki gayr-i Müslim nüfus defterlerde mahallelerin sonunda Cemâat-i Gebrân ve Cemâat-i Yahudiân şeklinde toplu olarak ayrıca kaydedilmiştir. H.937/M.1530-31 tarihli deftere biri Hıristiyanlara diğeri de Yahudilere ait olmak üzere gayr-i Müslimlere ait iki cemaat kaydedilmişken, H.996/M.1588'de cemaat sayısı üçe çıkmıştır. Söz konusu cemaatlerin ikisi Hıristiyanlara, biri ise Yahudilere aittir. H.732/M.1331-32 yılında şehri ziyaret eden ünlü seyyâh İbni Batuta, Hıristiyan tâcirlerin *Minâ'* (Liman) adıyla bilinen çevresi surlarla çevrili bir mahalde oturduklarını bildirmektedir¹⁶⁵. H.996/M.1588 tarihli Mufassal Defter'de yer alan bir kayıttan da anlaşılacağı üzere, şehirdeki Hıristiyan Cemaat, daha önce de ifade edildiği gibi, eski tarihlerden itibaren Antalya Kalesi'nde nöbetçilik hizmetinde bulunmaktaydılar ve bu hizmetleri karşılığında da harac, ispençe, avâriz-i divâniyye ve tekâlif-i örfiyyeden muaf tutulmuşlardı¹⁶⁶. Yine H.996/M.1588 tarihli defterden Ağlasun, Sakız, Midilli, Karadeniz ve Rumeli'den bazı Hıristiyanların şehre gelerek yerleştikleri anlaşılmaktadır¹⁶⁷.

H.937/M.1530-31'den H.996/M.1588'e gelindiğinde aradan geçen süre zarfında mahalle sayısındaki artışa paralel olarak şehrin nüfusunda da artış olduğu gözlenmektedir. H.937/M.1530-31 yılında 474'ü Müslüman, 96'sı Hıristiyan ve 18'i Yahudi olmak üzere 588 hane, 35'i Müslüman,¹⁶⁸ 10'u Hıristiyan ve 2'si Yahudi olmak üzere 47 mücerred, 1'i Müslüman, 1'i Hıristiyan olmak üzere 2 kara¹⁶⁹ ve 64 muaftan¹⁷⁰ ibaret olan şehrin nüfusu

¹⁶⁴ TKGM. KK., No: 107, vr 8/a-b.

¹⁶⁵ İbni Batuta, *a.g.e.*, C. I, s. 311.

¹⁶⁶ TKGM. KK., No: 107, vr 11/a-b.

¹⁶⁷ Geniş bilgi için bkz. *aynı defter*, vr.11/b-12/a.

¹⁶⁸ Defterde mahallelerin yekun kısmında şehirdeki Müslüman mücerredlerin sayısı 35 olarak kaydedilmiştir. Fakat mahallelerdeki Müslüman mücerredler tek tek sayıldığında 34 çıkmaktadır. Bundan dolayı defterin yekun kısmında 47 nefer olarak kaydedilen şehirdeki toplam mücerred sayısı bizim toplamımızda 46 çıkmıştır (bkz. BOA. TD., No: 166, s. 575).

¹⁶⁹ Şehirde 2 kara olduğu halde defterdeki yekunda 1 kara kaydedilmiştir (bkz. *aynı defter*, s. 575). Şehrin tahmini nüfusu hesaplanırken karalar bekar olarak kabul edilmiştir. Kara hakkında bilgi için bkz. Halil İnalçık, "Osmanlılar'da Raiyyet Rûsümü", *Bellekten*, XXIII/92 (1959), ss. 586-587.

¹⁷⁰ Defterde mahallelerin yekun kısmında 64 nefer olarak görünen şehirdeki muafların sayısı, mahallelerdeki muaflar tek tek sayıldığında 54 çıkmaktadır (bkz. *aynı defter*, s. 575); muaflar hakkında geniş bilgi için bkz. İnalçık, *a.g.m.*, ss. 575-610.

artış göstererek H.996/M.1588 yılında 536'sı Müslüman, 133'ü Hristiyan ve 4'ü Yahudi olmak üzere 673 hane, 353'ü Müslüman, 62'si Hristiyan ve 5'i Yahudi olmak üzere 420 mücerred¹⁷¹ ve 126'sı Müslüman, 5'i Hristiyan olmak üzere 131 muaf olmuştur. H.937/M.1530-31'de hane, mücerred ve muafların toplamı 701 neferken,¹⁷² H.996/M.1588 yılında 1224 nefere yükselmiştir. Verdiğimiz bu bilgilere göre, aradan geçen süre zarfında şehirdeki hane sayısının %14.4, mücerred sayısının %793 ve muaf sayısının ise %104 oranında artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Şehirdeki Müslüman ve Hristiyan nüfus arttığı halde, yüzyılın ikinci yarısında Yahudi nüfusun önemli ölçüde azaldığı görülmektedir.

Şehirde bulunan muafların sayısı H.937/M.1530-31 tarihli İcmâl Defter'de verilmiştir. Fakat, mahallelerin sonundaki yekunda 16 imam ve 3 hatib kaydedildiği halde, mahallelerdeki imam ve hatibler tek tek sayıldığında 7 imam ve 2 hatibin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle yekunda şehirdeki muafların toplamı 64 nefer olarak görülmekte, oysa bizim yaptığımız toplamda yukarıda belirtilen nedenden dolayı şehirdeki muafların toplamı 54 nefer çıkmaktadır. Fakat, biz bu durumda 64 rakamına itibar edecek ve şehrin tahminî nüfusunu hesaplarken bu rakamı esas alacağız. H.996/M.1588 tarihli Mufassal Defter'de ise şehirdeki muafların sayısı yekun olarak verilmemiş, fakat mahallelerde kayıtlı muafların isimlerinin üzerine görevleri yazılmıştır. Biz buradan şehirdeki muafların sayısını belirlemeye çalıştık. Buna göre H.996/M.1588 yılında şehirde 131 muaf bulunmaktadır. H.937/M.1530-31 yılında şehir nüfusunun takriben %9, H.996/M.1588'de ise %10-11'ini teşkil eden muaflar her iki tarihte şöyle bir dağılım göstermekteydi:

Tablo II: Antalya Şehri'ndeki Muaflar:

Sıra No	Muaflar	H.937/M.1530-31	H.996/M.1588
1	İmam	16 (7)	31
2	Müezzin	5	14
3	Hatib	3 (2)	1
4	Şeyh-i zâviye	2	1
5	Mütevellî	2	5
6	Muhassıl	2	3
7	Zâviyedâr	-	1
8	Hâfız	2	-
9	Kayyum	-	1
10	Kadı-zâde	-	1
11	Âl-i resûl	-	9
12	Müderriş	-	1
13	Muaf	6	-
14	Ehl-i berât	-	1

¹⁷¹ Defterde şehirdeki mahallelerin sadece hane ve nefer sayıları verilmiştir. Biz mahallelerdeki muafları tespit ederek hane ve muaf dışındaki neferleri mücerred olarak kabul ettik.

¹⁷² Bizim toplamımızda bu rakam 690 çıkmıştır.

XVI. YÜZYILDA ANTALYA'DA DİNİ – SOSYAL YAPILAR VE ŞEHRİN DEMOGRAFİK 31 DURUMU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

15	Dâ'î-i Padişah	4	8
16	Câbî	2	-
17	Ma'lûl	1	1
18	Sarrâf	1	-
19	Cüzhân	1	-
20	Şerîfe-zâde	-	10
21	Gâib	-	1
22	Kethüdâ-i şehir	-	1
23	Kethüdâ-i gebrân	-	1
24	Sipâhî	8	-
25	Sipâhî-zâde	-	6
26	Merd-i kale	5	1
27	Topçu-i kale	-	1
28	Topçu-i sâbık	-	1
29	Neccâr	1	1
30	Meremmetci	3	-
31	Hisar gediğinden mazûl	-	28
32	Reis-i limân	-	1
33	Sâhib-i timâr	-	1
TOPLAM		64 (54)	131

Tablodan da anlaşılacağı üzere şehirde oturan sancakbeyi, alaybeyi, çeribaşı, subaşı, dizdâr, kadı, nâib gibi yöneticilerle bunların kapı halkının her iki tarihte de defterlere kaydedilmedikleri görülmektedir. Şehrin tahminî nüfusunun belirlenmesinde bunların sayılarının bilinmesi büyük kolaylık sağlayacaktır. Ancak elimizdeki defterlerde bunların sayıları ile ilgili kesin rakamlar bulunmamaktadır. Defterlerde sadece, Antalya Kalesi'nde görevli kale muhafızlarının sayıları hakkında bilgiler mevcuttur. Bu anlamda Antalya Kalesi'nde H.927/M.1520-21'de 1 dizdâr, 1 kethüdâ ve 191 kale merdi,¹⁷³ H.937/M.1530-31'de 1 dizdâr, 1 kethüdâ, 6 topçu ve 115 müstâhfız,¹⁷⁴ III. Murad döneminde ise 1 dizdâr, 1 kethüdâ ve 131 müstâhfız görev yapmaktaydı¹⁷⁵. 1585 yılında ise kalede görevli müstâhfızların sayısı 120 neferdî¹⁷⁶. Ancak defterlere askerî sayılan yönetici sınıf mensublarının yazılmadığı ve şehir için tespit edilen nüfusun her zaman defterlerdeki rakamlardan fazla olduğu bilinmektedir. Bu bakımdan şehrin tahminî nüfusu hesaplanırken, sayıları kesin olarak bilinmeyen bu zümreler için nisbî bir pay¹⁷⁷ ayrılmasına gerek duyulmakla birlikte, bunların cüz'î sayıda olmalarından dolayı şehrin nüfus hacmini önemli oranda etkilemeyecekleri düşünülmektedir.

¹⁷³ BOA. TD., No: 107, s. 89.

¹⁷⁴ BOA. TD., No: 166, ss. 584-590.

¹⁷⁵ TKGM.KK., No: 315, vr. 31/b-36/a.

¹⁷⁶ BOA. MD., C. 58, s. 53/154 (H. 7 Cemaziye'l-evvel 993/ M. 7 Mayıs 1585).

¹⁷⁷ Özer Ergenç, Ankara ve Konya şehirlerinin tahminî nüfuslarını belirlerken, yönetici kesim ve bunların kapı halkının şehir nüfusunun %10'u kadar olduğunu kabul etmiştir (bkz. Ergenç, a.g.e., ss. 54, 181).

Burada şunu açık olarak belirtmemiz gerekir ki şehrin tahminî nüfusu olarak vereceğimiz rakamlar asgarî rakamlar olarak kabul edilmelidir. Şehrin her zaman bu rakamların üzerinde bir nüfusa sahip olması muhtemeldir.

Antalya'nın tahminî nüfusu hesaplanırken şöyle bir yola başvurulmuştur: Şehirdeki hane sayısı yaygın olarak kabul edilen 5 katsayısı¹⁷⁸ ile çarpılarak elde edilen rakama bekar anlamına gelen mücerred ve karalar ilâve edilmiştir. Çıkan rakama defterlerde kayıtlı muaflardan elde edilen rakamlar eklenmiştir. Şehirdeki muafların hane efrâdı hesaplanırken de bunların %10'u bekar, geri kalan kısmı ise evli kabul edilmiştir. Evli olarak kabul edilenler yine 5 katsayısı ile çarpılarak elde edilen rakam bekar kabul edilen muaflarla toplanıp, çıkan rakam yukarıda da ifade ettiğimiz gibi hane efrâdı ile mücerred ve karaların toplamından elde edilen rakama ilâve edilmiştir. Şehrin tahminî nüfusu bu şekilde hesaplanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu şekilde hesaplanan şehir nüfusuna, defterlere kaydedilmeyen şehirdeki yöneticilerle bunların kapı halkının nüfusu olarak, daha önce de izah ettiğimiz gibi, şehir nüfusunun %10'u oranındaki bir nispi pay da ilave edilebilir. Bu haliyle ortaya çıkan rakam şehrin asgarî nüfusu olarak kabul edilmelidir.

Bu şekilde yapılan hesaba göre XVI. yüzyılda Antalya'nın tahminî nüfusu, şehir nüfusunun %10'u oranında olduğu farzedilen defterlere kaydedilmemiş yönetici sınıfın nüfusu hariç tutulduğunda, H.937/M.1530-31 yılında 3281 iken, H.996/M.1588'de %33.7'lik bir artış göstererek 4388 olmuştur. Defterlere kaydedilmemiş askerî sınıfa mensup yöneticilerle bunların kapı halkı da nüfusa dahil edildiğinde, şehrin nüfusu H.937/M.1530-31'de 3609, H.996/M.1588'de ise yine %33.7 oranında bir artışla 4827 olmuştur. 57-58 yıl gibi bir süre zarfında meydana gelen %33.7 oranındaki bir artış, XVI. yüzyılda Osmanlı şehirlerinde, özellikle Akdeniz havzasındaki şehirlerde görülen büyük nüfus artışlarına pek uygun düşmemektedir. Bunun iki nedeni olabilir: Birincisi; XVI. yüzyılda Mısır ve Rodos'un fethinden sonra İstanbul ile İskenderiye arasındaki deniz ticaretinin doğrudan doğruya güvenli bir şekilde yapılabilmesine bağlı olarak Antalya'nın eski önemini kaybetmeye başlamasıdır. İkincisi ise; XVI. yüzyılda bölgedeki eşkiyalık hareketlerinin yoğunluğu sonucunda zaman zaman yapılan sürgünlerdir. Buna göre Antalya, XVI. yüzyıl Anadolu'sunun orta büyüklükteki şehirleri arasında yer almaktaydı¹⁷⁹.

¹⁷⁸ Defterlerde hane olarak kayıtlı olan ve bir aileyi karşılayan birimin kaç kişiden oluştuğu hususunda muhtelif görüşler vardır. Bir kısım araştırmacılar defterlerde hane olarak kaydedilen bir *gerçek hane*'nin 5 kişiden oluştuğunu, bazıları ise 6 hatta 7 kişiden meydana geldiğini kabul ederek hesaplamalarını buna göre yapmışlardır. Biz de şehirdeki hane sayısını, yaygın olarak kabul gören 5 katsayısı ile çarpmayı uygun gördük. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Nejat Göyünç, "Hane Deyimi Hakkında", *TD.*, XXXII (1979), ss. 331-348; Ö. Lütfi Barkan, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *TM.*, X (1953), ss. 11-12; Ergenç, *a.g.e.*, s. 181; Bahaeddin Yedişildiz, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara, 1985, ss. 103-104.

¹⁷⁹ Suraiya Faroqhi de, XVI. yüzyılın ilk yarısında Anadolu şehirlerini içine alan haritasında Antalya'yı orta büyüklükteki şehirler arasında göstermiştir (bkz. Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul, 1994, ss. 14-15).

XVI. yüzyılda şehir nüfusunun dîni gruplara göre dağılımı ise şöyle idi: Defterlere kaydedilmeyen askerî sınıfa mensup yöneticilerle bunların kapı halkı için düşünülen ve takriben şehir nüfusunun %10'u oranında oldukları varsayılan muaf gruplar göz önünde bulundurulmadığı takdirde, H.937/M.1530-31 yılında şehir nüfusunun 2698'i Müslüman, 491'i Hıristiyan, 92'si Yahudi'dir. Bu rakamlara göre, şehir nüfusunun %82.2'si Müslüman, % 15'i Hıristiyan ve %2.8'i ise Yahudi'dir. H.996/M.1588 yılında ise 3615'i Müslüman, 748'i Hıristiyan ve 25'i Yahudi olan şehir nüfusunun %82.5'i Müslümanlardan, %17'si Hıristiyanlardan ve %0.5'i ise Yahudilerden oluşmaktaydı. Buna göre, aradan geçen süre zarfında Müslüman ve Hıristiyanların nüfusunda sayısal bir artış olduğu halde, toplam nüfus içerisindeki oranları itibarıyla, Müslümanların oranında hemen hemen bir değişiklik olmamış, fakat Hıristiyanların oranında takriben iki puanlık bir artış meydana gelmiştir. Şehirde oturan Yahudilerin miktarında ise önemli ölçüde azalma olduğu görülmektedir.

Antalya'nın nüfusu hakkında XIX. yüzyılda şehri ziyaret eden ünlü seyyahlar tahmini rakamlar vermişlerdir. Francis Beaufort, yüzyılın başlarında şehrin nüfusunun 8.000 civarında,¹⁸⁰ Charles Texier ise yüzyılın ortalarına doğru 15.000 ile 18.000 arasında tahmin etmişlerdir¹⁸¹. XIX. yüzyılın sonlarına doğru yapılan başka tahminlerde ise şehir nüfusunun 13.000 ile 25.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir¹⁸².

Sonuç olarak, Anadolu'nun güneyinde önemli liman şehirlerinden biri olan Antalya'da, Türk hakimiyetine girdikten sonra başta Selçuklular olmak üzere Beylikler ve Osmanlılar dönemlerinde cami, mescit, zaviye, medrese, mektep, muallimhane, imaret, han, hamam, türbe ve çeşme gibi çok sayıda dîni, sosyal, kültürel yapılar yaptırılmış ve bu yapıların varlıklarını sürdürebilmeleri için birtakım gelir kaynakları vakıf olarak buralara bağlanmıştır. Söz konusu bu yapı ve kurumların diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Antalya şehrinin oluşumu ve gelişiminde de büyük bir etkisi olmuştur. Şehirde yer alan iskan alanları olan mahalleler, çoğu zaman cami, imaret ve özellikle de mescitlerin çevresinde teşekkül etmiş ve bu yapılardan isimlerini almışlardır. Ayrıca bu vakıf kuruluşlarının şehrin fizikî, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişiminde önemli bir işlev yükledikleri döneme ait arşiv kaynaklarından anlaşılmaktadır.

Osmanlı öncesinde şehirde yaşayan Müslim ve gayr-i Müslimler, etrafi surlarla çevrili ayrı mahallelerde oturmakta ve mahalleler arasındaki irtibat surlardan açılan kapılar vasıtasıyla sağlanmaktaydı. Osmanlı döneminde bu durumun ortadan kalktığı ve şehirdeki Müslim ve gayr-i Müslim nüfusun aynı mahallelerde karışık olarak yaşadıkları döneme ait Tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde şehrin dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı güvenliğinin sağlanmış olması ve şehirde asayişin tamamen temin

¹⁸⁰ Francis Beaufort, *Karamania or a Brief Description of the South Coast of Asia Minor and the Remains of Antiquity with plans, views*, London, 1817, s.123.

¹⁸¹ Texier, *a.g.e.*, C. III, s. 262.

¹⁸² Darkot, *a.g.m.*, C. I, s. 461.

edilmesi farklı ırk ve dinlere mensup ahalinin birlikte yaşamasında etkili olmuştur. Döneme ait Tahrîr defterleri ve diğer arşiv kaynaklarına bakıldığında, şehirde yaşayan Hıristiyan ve Yahudilerin Müslümanlarla aynı mahallelerde oturdukları görülmektedir.

XVI. yüzyılın ilk yarısında 1530 yılında 20 mahallenin bulunduğu şehirde yüzyılın ikinci yarısında mahalle sayısında önemli bir artış olduğu ve 1588'de 39'a yükseldiği görülmektedir. Şehrin tahminî nüfusu 1530 yılında 3609 iken, 1588'de % 33,7 oranında bir artış göstererek 4827 olmuştur. Bu yüzyılda Antalya, Anadolu'nun orta büyüklükteki şehirleri arasında yer almaktaydı.